

El territori com a compromís del geògraf. Una conversa amb Joan Rebagliato¹

**Joan Tort i Donada
Pere Tobaruela i Martínez**

«El todo real podría muy bien ser, decíamos nosotros, una continuidad indivisible. Los sistemas que en él recortamos no serían entonces, propiamente hablando, partes; serían consideraciones parciales tomadas sobre el todo.»

Bergson (Memoria y vida).

Joan Rebagliato és un dels geògrafs del país que, per edat i per formació, podem situar a mig camí entre la geografia clàssica catalana del segle actual —la que, per entendre'ns, va vertebrar Pau Vila durant els anys 20 i 30— i la geografia moderna —o sigui, la que s'ha articulat entorn de la universitat. Personatge no vinculat directament a la geografia acadèmica, ja que ha desenvolupat la seva trajectòria, particularment, en el camp editorial, la seva obra escrita i els seus pensaments sobre la geografia i els seus problemes ens proporcionen un punt de vista viu i apassionat, profundament arrelat a la realitat catalana, sobre la nostra disciplina.

En Joan Rebagliato ens rep amablement a casa seva, a la part alta de la ciutat de Barcelona, i es presta a una llarga i amena conversa sobre la geografia, sobre les seves motivacions i les seves inclinacions personals, sobre personatges coneguts, d'ahir i d'avui. Davant seu, l'interlocutor s'adona ben aviat que es troba enfront d'un conversador nat, davant una persona que concep el diàleg com una forma privilegiada de coneixement, i d'intercanvi de coneixements sobre el món. Per circumstàncies del destí —una malaltia que li va afectar greu-

ment la vista—, des de ben jove Joan Rebagliato ha hagut de concentrar-se més aviat en tasques d'estudi i de recerca bibliogràfica —de «treball de gabinet», en podríem dir que no pas en l'observació de l'entorn i la recerca directa sobre el terreny. Això no ha estat obstacle, tanmateix, perquè desenvolupés una tasca profunda i profitosa per als altres, silenciosa però constant. La seva vasta i multifacètica cultura n'és una prova: la conversa amb ell esdevé, ben aviat, una manera d'endinsar-se, de manera gairebé imperceptible, en un univers de reflexions i de records que ens apropen a llocs i a personatges que ha viscut a fons i molt de prop. Parlar amb Joan Rebagliato és, en aquest sentit, una forma de redescobrir facetes mai no escrites de la geografia catalana. Unes facetes que ha viscut no pas com a erudit, o com a investigador, sinó senzillament com a persona profundament interessada en el món i en la seva història, observats des de l'òptica particular del nostre país.

Per començar, ens agradaria que ens parléssiu una mica dels vostres antecedents familiars, de la vostra biografia elemental; de com l'entorn va modelar la vostra visió del món.

Bé, en primer lloc us diré que soc fill de mare catalana i pare d'origen remot italià, passat per l'illa Plana o de Nova Tabarca (des de la segona meitat del segle XVIII) i per Torrevella (des del segle XIX), residents a Barcelona. El pare ja de ben petit va saber el que era patir, ja que va haver de marxar a La Corunya per treballar al port, vivint com podia i enviant tot el sou a casa. En tornar, estudià a Barcelona, on es va especialitzar en màquines de vapor, fet que el va portar a treballar de maquinista d'un tren —el de Berga—, amb el qual va tenir un accident: el resultat, un coàgul al cap, en principi inofensiu. La tensió social de l'època augmentava, la guerra era a prop, i el pare va decidir marxar a un indret més tranquil. Mallorca va ser el lloc de destinació. Allà vam patir una guerra menys cruenta que la que s'estava desenvolupant a la resta de l'Estat, encara que la desgràcia va arribar aviat: el pare morí d'un infart, deixant a la família sense ingressos i en una situació delicada. I així vaig passar la guerra civil, aprenent com s'ha de fer una bona resistència passiva a un règim. Dins d'aquest entorn familiar i social, davant una trista realitat i marcat per les circumstàncies, vaig començar a desenvolupar-me com a persona; la meua manera de veure la vida i el meu interès pels Països Catalans afloren dins el meu esperit. Aquest sentiment d'amor pel meu país em porta, al llarg de la meua vida, a intentar explicar les qüestions relacionades amb els Països Catalans i tot el que els envolta, preocupant-me pel concepte i la formació de la cultura catalana. Intento il·lustrar, amb la meua experiència, les diferents vicissituds que aquesta cultura nostra ha tingut des de la Segona República Espanyola fins als nostres dies. Dono la meua modesta opinió sobre com hauria de ser el marc català a nivell polític i intel·lectual, en el sentit que reflectís la base històrica i social dels Països Catalans.

Dins el vostre context personal i familiar, com sorgeix la vostra inclinació cap a la geografia?

La geografia era la matèria que sempre m'havia agradat més, però vaig començar els estudis amb la idea d'ensenyar batxillerat. Vaig fer unes oposicions de llatí de les quals no tinc massa bon record, ja que, per començar, no les vaig treure, i a part, la formació que havia rebut, en què es prescindia de l'aspecte pràctic, era diferent de la que exigien. Vaig tenir la sensació que no era la meua vocació, que el que realment m'agradava era la geografia. I així, en un ambient en el qual tot era castellà, i res que fos en català tirava endavant, havia començat a la Facultat. La geografia no tenia èxit. En aquell moment el catedràtic era en Pérez Agudo, que explicava els temes molt superficialment i això no m'agradava gens. Ja se sap, als temps de la dictadura de Primo de Rivera hi va haver una renovació de catedràtics, situació que va pesar negativament, perquè va persistir durant la República –malgrat la Universitat Autònoma– i el franquisme més dur. Alguna vegada per fer suplències venia en Salvador Llobet, i va ser així com vaig tenir el primer contacte amb ell. En Llobet era un professor diferent als altres; no era un especialista teòric, però tenia molta afició, sentit comú i una intuïció extraordinària. Pérez Agudo es va jubilar. Durant uns mesos Salvador Llobet va ensenyar al seu aire, però jo ja no hi era. En aquell panorama sòrdid que ofería la Facultat de Lletres de Barcelona en 1945-50, la geografia representava un dels camps més desolats de la cultura catalana, que ja és dir. Però devia ésser més culpa del catedràtic que del programa, perquè les poques vegades que intervenia en Llobet ja semblava una altra cosa. Aquest ja ens havia donat alguna classe d'història de l'art, on ens feia fixar en la sustentació dels edificis i d'on els venia la llum. En Llobet, en passar llista, sorprenia els alumnes de cognoms catalans –que pronunciava correctament–, assabentant-los de l'origen i del significat d'aquests cognoms, encara que l'ortografia fos incorrecta. Les exposicions tenien el mateix to: interrelacions constants, parèntesis amens, a fi que notéssim la primera impressió, que observéssim bé els fenòmens, en deduïssim les causes, i els cerquéssim aplicacions possibles. Era una constant del seu mestratge, també present a les sessions de treball, presidides per ell, a la delegació barcelonina de l'Institut J. S. Elcano, del CSIC. Com a col·laborador científic, era ajudat per Joan Vilà, que tenia un «status» intermedi i treballava en la tesi doctoral, i feia com de germà gran –malgrat l'edat– dels altres becaris: quan hi vaig arribar (1953), l'Edmon Gimeno i la Maria del Tura de Bolòs, i després, l'Enric Lluch. Intermitentment també hi assistien mestres i alumnes convidats. Entre els primers, que ens formaven des d'angles diferents, els més assidus eren Lluís Solé –director de la delegació d'Elcano i paraigua davant Madrid–, Oriol de Bolòs i Pierre Deffontaines. Les sessions parcials eren d'una a tres tardes la setmana, i les «plenàries», els dissabtes a les 8, que es podien allargar fins a la una. Devien durar fins al curs 1965-66. Amb dues incidències importants: l'absència, des de 1958, de Joan Vilà, catedràtic a Múrcia; i la presència sovintejada, des de

1961, de Pau Vila, «mestre Vila» per a Josep Iglésies, que solia acompanyar-lo. Mestres i alumnes hi exposaven els treballs que projectaven o que realitzaven, sovint amb col·laboracions parcials.

Aquest període, tan suggerent i formador de la vostra «consciència geogràfica», va tenir continuïtat en el temps?

Malauradament l'ensenyament, com a encarregat de curs universitari, de Llobet, aviat es va acabar, amb l'arribada de García Sainz el 1952. El nou catedràtic sabia geografia física, no li agradaven gaire els temes relacionats amb Catalunya, i tampoc la manera d'ensenyar de Llobet (va votar contra seu sistemàticament a totes les oposicions que es va presentar). Vaig tenir molt mala sort, a la universitat, ja que si hagués trobat un catedràtic més interessat per les coses humanístiques i per la cultura catalana hauria pogut tirar endavant. La tesi la volia fer sobre el port de Barcelona, però en un sentit econòmic i humà, més que físic. Vilà Valentí, que em va orientar i motivar, va parlar amb en Solé i Sabarís. Aquest em va dir que si no s'aconseguia convèncer a García Sainz era abocar-se al fracàs. El mateix Solé va intentar fer de mediador, però davant la negativa d'en Sainz, em va aconsellar que ho deixés córrer. Davant aquesta situació vaig anar a veure a Vicens Vives, a qui va agradar la idea: es tractava d'un treball que en línies generals se situava entre la història i la geografia física. I doncs, m'havia de mantenir a mig camí –deia– entre la visió d'ell i la de Solé i Sabarís. Però Vicens Vives es va posar malalt, i amb la seva malaltia i mort prematura la meva tesi va anar quedant postposada.

Dins la vostra trajectòria professional l'activitat al món editorial ha estat destacada. Què ens en podeu explicar? Us ha permès desenvolupar íntegrament les vostres idees?

Bé... no sé per on començar... Podria explicar que tenia dues alternatives: ser professor de batxillerat o entrar dins del món editorial. Em vaig decantar per aquesta última, per la llibertat i la independència que m'oferia. Em van cridar de l'editorial Salvat, en un principi per fer un atlas adaptat del «Grande Atlante De Agostini», que no aparegué fins a 1967, com a primer volum d'una adaptació ambiciosa, «La Tierra». La realització la compartia amb la Maria de Bolòs, sota la direcció de Vilà Valentí. Jo m'encarregava dels aspectes toponímics de l'obra, cosa que em va agradar molt, ja que vaig arribar a entendre els sistemes emprats per la toponímia de tot el món, tret de la Xina, els topònims de la qual em vaig sentir incapaç de contrastar amb altres fonts i vaig acceptar els de De Agostini. Val a dir que era el primer atlas espanyol que respectava la toponímia oficial de cada unitat política, sense traduir-la al castellà. Amb treball i més treball vam arribar al final, però quan tenia l'índex toponímic a mig revisar van passar una sèrie de coses estranyes a l'editorial i es va decidir que no es tirés endavant. Anys després, sota la direcció d'Horacio Capel, es va publicar en tres

volums: un d'atles, un de descobriments geogràfics, i un de text.... Després es va plantejar la part geogràfica del Salvat en quatre volums, en interrompre l'índex de l'atles, fet que representà la meua estabilitat a l'empresa, car la responsabilitat de geografia comportava una dedicació plena. Va venir després la planificació geogràfica del Salvat Català, en la qual vaig participar amb molt de gust, ja que vaig poder parlar de les coses que m'interessaven. Cal pensar que la darrera obra enciclopèdica en català era una reedició, feta el 1938, d'una obra anterior de la mateixa editorial (tres decennis enrera, doncs). Seguiren el Salvat 20 i diverses reedicions en castellà.

La meua singladura al món editorial continuà amb la *Geografia de Catalunya* de l'Aedos, on vaig tractar de prop en Solé i Sabarís, que em va influir i orientar. Ja el coneixia perquè, com els historiadors que he esmentat com a becaris, que es volien dedicar a la geografia, vaig assistir al seu curs de geografia física a la Facultat de Ciències. A més, Solé donava lliçons magistrals a l'Instituto Elcano. En recordo una que anava sobre la Ribagorça, que em va deixar bocabadat. Jo acostumava a anar pel laboratori de geologia i un dia em van encarregar a l'Instituto Elcano de fer un escrit, que va cridar l'atenció al doctor Solé perquè estava ben redactat. Solé em crida i diu que havia pensat en mi per fer, juntament amb ell, l'estudi monogràfic del Berguedà. Solé i Sabarís, un entusiasta de l'alt Berguedà, com de la Cerdanya i dels Pirineus en general (el baix Berguedà no l'atreia tant, ja que el seu esperit era muntanyenc), va redactar la geomorfologia. Jo vaig fer el clima, ja que les coses de detall Solé les deixava per a la gent de lletres. Solé Sabarís em va ensenyar la manera de fer entrevistes. No prenia notes, perquè deia que així no s'interrompia l'informador. Després cadascú feia a la fonda la seva pròpia composició, i les comparàvem. D'aquestes reconstruccions Solé es quedava les coses físiques i jo les humanes. No puc tenir més que elogis per a la manera de fer d'en Solé. No heu d'oblidar que va ser en geografia deixeble directe d'en Pau Vila, per bé que aviat es va orientar en un sentit més científic, amb una certa independència del seu mestre. Després de l'experiència de l'alt Berguedà, Solé i Sabarís em va oferir ser secretari de la direcció de la *Geografia de Catalunya*, de l'Aedos, tasca a la qual m'he referit en un curs monogràfic, en curs d'edició per la Universitat Autònoma de Barcelona.

A continuació va arribar la meua primera col·laboració a l'Enciclopèdia Catalana, des de l'any 1970 al 1980. L'obra ja s'havia començat i quan vaig arribar estaven redactant el magne article sobre Barcelona. Em vaig trobar amb gent que hi entenia molt, però la cosa que em va cridar més l'atenció va ser la capacitat de lluita amb la censura, en matèria de caire nacional. Ara, després del franquisme, aquest to nacionalista està baixant i des del meu punt de vista, avui dia, els intel·lectuals estan agafant una postura acomodaticia que trobo perillosa. L'esperit que hi regnava abans s'ha perdut. És una llàstima, cal acceptar-ho però no ens hi hem de conformar. Com a «assessor de geografia de Països Catalans», jo era dels que havien de fer equilibris a l'hora de redactar. En recordo encapçalaments d'articles compromesos, com «Castella», «Catalunya»,

«Espanya» (primera entrada), «País Basc», «Països Catalans»... Aquesta col·laboració es prolongà intermitentment (1982-84 i 1988-89) en suplementos i en articles esporàdics.

Després, els anys 1992 i 1993 i, posteriorment, el 1996 vaig col·laborar novament amb l'Enciclopèdia Catalana, en diferents volums de la *Geografia general dels Països Catalans*. Hi tracto aspectes relacionats amb els Països Catalans. En aquest darrer, que acaba d'aparèixer, prescindixo de la història econòmica i social, ben explicada pels historiadors, i em centro en els territoris, els habitants, les ètnies (quan hi ha informació disponible), la llengua, la cohesió i el sentit nacional. Això ho faig en un capítol sobre l'evolució històrica del concepte de Països Catalans. Estic molt satisfet d'aquests escrits, i segurament publicaré els textos sencers en un volum a part.

Al llarg de la nostra conversa han sortit autors importants per a la geografia a Catalunya. Sabem que vostè també va tenir la sort de compartir el seu temps amb un personatge del qual encara no hem parlat: Pau Vila.

Sí, teniu tota la raó. Vaig tractar força en Pau Vila, encara que, cap als seus darrers anys va ser en Lluís Casassas qui va estar més temps amb ell. Pau Vila em va semblar un home extraordinari i amb una gran habilitat, ja que havia sabut sortir-se de grans problemes, i era capaç de jugar papers molt diversos. Tenia molta intuïció, qualitat que li va servir molt al llarg de la seva vida. Recordo ara quan es va intentar dur a terme una nova estructuració de la regió de Barcelona. La necessitat de coordinar els serveis i l'urbanisme de tota l'aglomeració havia portat en temps de l'alcalde Porcioles a configurar una «comarca» de Barcelona que envaïa les comarques veïnes del Barcelonès, i que els sectors nacionalistes anomenen «comarca de 1953». Aquesta delimitació de 1953 fou resultat dels primers estudis seriosos de postguerra sobre la geografia de Barcelona, realitzats en primer lloc per Solé i Sabarís. El desig d'ampliar-los per part d'alguns estudiosos fou aprofitat per l'administració per tirar endavant una bona planificació que volgué canviar el nom de «comarca» pel més tècnic i cosmopolita d'«Àrea Metropolitana de Barcelona», car incloïa, a més de l'aglomeració, l'àrea d'influència immediata, que en conjunt constitueix una unitat funcional. Per tal de delimitar-la hom acudí a la intuïció de Pau Vila els anys 30, que centrava l'economia del país en l'anomenat «vuit ferroviari català», entre Maçanet-Maçanes i Sant Vicenç-Comaruga. Trenta anys després, en considerar la xarxa bàsica de la influència barcelonina, hom definí com a «Àrea Metropolitana de Barcelona» les comarques compreses en aquell «vuit ferroviari», llevat del Baix Penedès perquè ja era província de Tarragona.

Pau Vila va conèixer i seguir de prop la geografia i en general tota la cultura francesa. En aquest sentit era deixeble de Blanchard, col·laborador de Marcel Chevalier, amic de Pierre Vilar i admirador i amic de Deffontaines, que també l'admirava en a ell. Era un gran pedagog, amb multiplicitat de visions i molt interessat per la cultura popular. Estimulava tothom i feia un paper d'aglutini-

nador i de mediador. Recordo que sempre estava entremig de l'Iglésies i el Llobet per intentar apropar les seves postures. Era un gran diplomàtic.

Hi ha, però, una qüestió que vull remarcar d'en Vila. Ell mateix deia que, com a geògraf, li faltava una qualitat: sintetitzar. Afirmava que per fer geografia la síntesi és important, i li dono tota la raó. Això ens demostra la capacitat d'aquest home, capaç de reconèixer les seves limitacions, no pas evidents, cosa que l'engrandeix. Aquesta personalitat tan acusada va ser un fet determinant per a la seva posterior influència. En això s'assemblava molt a Solé i Sabarís, dos homes que no es negaven mai a cridar a persones, de diferents idees i camps científics, per a col·laborar en projectes de país en primer lloc, i en manifestacions d'humanitat en segon lloc. Feia geografia i feia país allà on anava. Com a bon català era indigenista, es preocupava per les arrels i per les circumstàncies que envoltaven els pobles autòctons. Ho va fer a Catalunya, a Colòmbia i a Veneçuela, on va marxar a causa de la guerra civil. Va treballar de valent intentant que els indígenes sabessin on estaven, que s'estimessin el seu país.

M'agradaria parlar, també, d'una altra qüestió; com ja he dit la influència de Pau Vila a la història de la geografia catalana és notable i el seu pes específic gran, però crec que no s'ha fet justícia amb la seva figura. En tornar a Catalunya, després del temps que va passar primer a Colòmbia i més tard a Veneçuela, a la Universitat se'l va deixar de costat per raons legalistes i d'oportunitat. Es va dir que científicament no era tan important. Aquest fet em sap molt de greu, i no sé perquè es va produir. Pau Vila, com ja sabem, era mestre i amb aquest títol ja podia exercir, per la qual cosa no es va treure el batxillerat. Potser és per aquest motiu, bon xic formalista, que el van deixar de banda. És un fet, però, que a ell no el va afectar. Pau Vila demostrava així la seva categoria com a persona i el seu tarannà: no he conegut cap exiliat que s'adonés amb tanta lucidesa que la Catalunya que trobava no era la que havia deixat.

És indubtable que cada persona té la seva importància i construeix el seu itinerari particular dins d'un moviment generalitzat. Quines altres persones que han desenvolupat la seva tasca, a part les que hem parlat, us vénen a la memòria?

Podria parlar de molts... En primer lloc em ve a la memòria en Josep Iglésies. Com ja he dit abans, l'Iglésies sempre mantenia diferències amb el Llobet, però aquestes no eren obstacle per una bona relació. Iglésies era secretari de la Societat Catalana de Geografia, perquè en aquells moments ell era l'únic membre capaç de mantenir intacta la institució, durant una vintena d'anys a partir del 1947, amb un tremp excepcional. Conjuntament apareixen Lluch, Puchades –aquest, més aviat, cartògraf– i la Maria de Bolòs, que estaven dins del moviment geogràfic de l'època. També, més tard, apareix en Lluís Casassas, que tant a la universitat com a la Societat Catalana de Geografia (de la qual és, per ara, el més bon historiador) juga un paper de «pont», entre les primeres generacions de geògrafs i les més recents. Perquè ningú no ha tingut una trajectòria discent

tan dilatada: començà d'aprendre geografia a l'Institut Escola, els anys 1930, amb Lluís Solé... i acabà, rere un parèntesi de mitja vida, a la Universitat, els anys 1970, amb Joan Vilà.

També he de fer esment de Vilà Valentí, geògraf d'una metodologia seriosa. Home de sang freda i visió pràctica excel·lent, cosa que jo no he aconseguit mai. Amb ell sempre he mantingut reserves per la seva manera d'explicar la història de la geografia catalana de postguerra, reserves que potser vénen de la brusca interrupció, el 1958, del seu mestratge directe, el primer de què vaig gaudir, fins al punt que, a més de portar-me a la geografia, m'orientà, com ja he dit, cap a una tesi que, de fet, hauria dirigit ell. Però en la majoria de coses el trobo molt encertat, i penso que la seva aportació a la geografia és important, i decisiva en la creació, organització i expansió de la primera escola universitària de geografia, sobretot humana, de Catalunya.

Tenim també l'Horacio Capel, seriós en el sentit científic i metodològic. Un home important per al país. Encara que no acabo d'entendre el perquè de la seva desvinculació de la cultura catalana, és trist... Més a fons he conegut l'Enric Lluch, l'actitud del qual i la seva vàlua com a innovador i com a creador d'una altra escola universitària catalana són prou conegudes. En canvi no he tractat prou Bartomeu Barceló, creador de l'escola mallorquina, ni Vicenç M. Rosselló, renovador de la valenciana.

No volem caure en un simple llistat d'«homes i dones il·lustres». La història a vegades és injusta i no sabem per què...

És cert, per a mi hi ha un home que té força importància i que ha passat desapercebut. Parlo de l'Edmon Gimeno, que va publicar alguna cosa després de llicenciar-se a Montpeller. Bon geògraf físic, va fer alguns estudis sobre la Terra Alta. És el més desconegut de la meva generació, pel seu caràcter introvertit i els problemes que va patir amb el franquisme. A més a més va estar un temps a un camp d'extermini nazi. Aquesta experiència l'explica al llibre de la Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis*. En aquesta obra hi ha els testimonis d'alguns catalans que van patir les conseqüències físiques i psíquiques d'un camp de concentració nazi. L'Edmon Gimeno és un d'ells, i al llarg de l'obra de la Roig va donant el seu parer i va revivint les experiències. És un llibre sentit i emotiu, fidel reflex d'una realitat que s'ha de conèixer.

Tot i les seves limitacions, tot i que, sovint, parla en termes generals i poc concrets, en Gimeno és un autor suggestiu. Si algú està interessat en la seva manera de fer pot consultar les seves col·laboracions als diccionaris Salvat i a la *Geografia de Catalunya*, de l'Aedos.

Fins ara heu fet referència a autors catalans. Us convidem a fer una reflexió sobre un autor, no català, que sabem també ha tingut una gran importància dins la geografia catalana d'aquest segle: Pierre Deffontaines.

Com deia en Salvador Llobet, Deffontaines tenia una visió exultant de la geografia, de coses ínfimes treia un partit extraordinari, i sabia observar les coses que la gent... que nosaltres mateixos no sabem veure. Tothom quedava extasiat de la seva manera de fer geografia. El doctor Deffontaines va crear a l'Institut Francès el que s'anomenava «Cercle des Géographes»; allà es feien aportacions i xerrades d'allò que realment un començava a treballar. Això em va fer agafar més interès per la geografia. Deffontaines va tenir un gran pes específic, encara que no està reconegut per tothom. S'ha parlat malament d'ell, se l'ha acusat d'haver anat en contra d'en Pierre Vilar, de col·laboracionista amb el règim franquista,... Només puc parlar de la gran importància que ha tingut dins de la geografia a Catalunya.

Deffontaines, com ja he dit abans, era amic i admirador de Pau Vila (com també de Lluís Solé, Salvador Llobet, Joan Vilà, entre els reconeguts). Una gran persona i un excel·lent geògraf com el mateix Vila. Té una obra molt interessant, el que passa és que potser el seu interès ha passat una mica, perquè la figura de Deffontaines s'explica més bé dins d'una geografia regional, amb influència francesa, com hi havia abans a Catalunya, que no pas ara.

I ara que heu fet esment de la geografia regional, parlem-nos de la influència global que, al vostre criteri, ha tingut la geografia regional francesa en el desenvolupament de la nostra geografia.

La influència francesa va ser molt directa, començant pel mateix Pau Vila. Indirectament també va arribar des de l'escola de Madrid, on havia après Palau i Vera. Després, sobre Miquel Santaló, col·laborador de Vila. Durant el franquisme, els mallorquins Rosselló i Barceló. Hi havia una influència francesa per tot Espanya. Aquí a Catalunya, i com ja va observar en Carandell, els conceptes de «petit pays» i «pays» («comarca» i «nació, nacionalitat») s'ajustaven prou bé a la realitat del nostre territori. Però, com passa amb totes les coses, aquesta influència a vegades va ser ben assimilada i d'altres no. En la meua opinió, i seguint unes paraules d'en Vilà Valentí, una tesi regional va molt bé per formar un autor, perquè es treballa sobre el terreny i es parla amb la gent. Hi ha una mica de tot, això va molt bé per a l'aprenentatge però després més val que l'estudiós es dediqui a una cosa concreta en àmbits territorials diversos.

La geografia regional i el concepte de regió han anat evolucionant al llarg de la història de la geografia. Avui les tesis comarcals s'han acabat. Per exemple, les darreres vegades que he fet excursions amb la Societat Catalana de Geografia, el que es feia era anar a veure coses representatives de les comarques, i a mi m'agradava més la idea clàssica de veure tota la comarca. Ara això no es fa, la visita es redueix a un o dos punts abans del centre comarcal; a vegades perquè fa falta temps, però m'agradaria un recorregut complet i ho trobo a faltar. Abans es feia, i això ens permetia discutir els detalls i fer unes valoracions més apropiades a la situació real. Arran d'una d'aquestes apreciacions vull fer un petit comentari sobre, per a mi, l'únic error de la divisió comarcal, sense entrar en

la polèmica de la divisió regional: en el procés comarcalitzador del delta de l'Ebre, em sembla absurd això del Montsià. Penso que seria més lògic fer una comarca del Delta de l'Ebre, amb capital igualment a Amposta. Agafar tot el delta junt, ja que és una unitat molt diferent de la resta i que, a més, es caracteritza per haver estat poblat recentment. Això no es pot observar si es visita només un punt en concret: s'ha de voltar per tota la comarca per tenir una visió general i poder fer després els detalls més petits. Aquesta visió s'està perdent i s'hauria de rescatar.

Quan ens heu parlat de Deffontaines ha sortit el nom de Pierre Vilar. L'heu arribat a conèixer?

El conec però externament, no he parlat mai amb ell. Li vaig sentir una conferència brillant en català, quan feia poc que el rei hi havia començat de parlar en públic. Digué que no es volia quedar enrere. En definitiva, crec que m'ha influenciat en un sentit bibliogràfic, sobretot.

Pierre Vilar ha canviat, amb els anys, com tants d'altres, l'òptica d'anàlisi del fet català i per això ara m'agrada més encara. En un principi mai no havia tractat els Països Catalans com a tals, i prenia les quatre províncies com a objecte d'estudi. Però he notat que, de mica en mica, pren en consideració el catalanisme actual i parla de Països Catalans, cosa que no havia fet mai. Ha fet una evolució considerable en aquest sentit. Ara, amb les coses que publica, hi estic bàsicament d'acord en l'aspecte nacional; i en l'històric, són molt comptats els aspectes que se li puguin discutir.

Vilar és un bon historiador i, quan s'hi ha dedicat, també un bon geògraf. El que més m'agrada d'ell és que prescindeix de mètodes massa tancats, que fa servir només per a qüestions més secundàries. Pierre Vilar és un home excepcional, d'una gran capacitat i intuïció.

I ja per acabar, us voldriem demanar quin dels vostres treballs assenyalaríeu com més representatiu i més definidor del vostre estil i de la vostra manera de fer geografia.

Creç que l'últim, l'estudi sobre l'evolució del concepte de Països Catalans. Tinc pensat editar-lo com a llibre a part, i ja hi estic en tractes. Seria el text íntegre, sense talls. En aquesta obra faig referència a una de les meves màximes preocupacions, l'espai geogràfic del conjunt de les terres catalanes. En aquest punt m'assemblo al Josep Iglésies, que va fer geografia amb una idea semblant. Voldria remarcar que ara és el meu temps de reflexionar sobre aquest concepte, una vegada deixades enrere les situacions de clandestinitat i d'improvisació cultural. És ara, de cara al futur, quan es poden fer més coses pels Països Catalans... Com a textos anteriors, recordo articles enciclopèdics, uns capítols sobre població contemporània dins la *Història de Catalunya*, de la Salvat; articles sobre la divisió territorial de Catalunya, sobre contrastos i fronteres d'Europa, sobre alguns geògrafs catalans...

En trobar-nos novament al carrer, després d'haver-nos acomiadat d'en Joan Rebagliato, tenim la sensació d'haver viscut, en unes quantes hores, molts anys de la vida d'aquest país. Un univers de personatges i de situacions viscudes per l'interlocutor han desfilat successivament davant nostre, al compàs del seu verb apassionat, de la seva conversa intensa i vehement. Si ara és el moment, com ell mateix ens ha dit, de fer coses pel país, segurament també és el moment de recuperar persones, punts de vista i trajectòries que, com la seva, massa sovint passen desapercebudes en el nostre horitzó intel·lectual. En una era dominada per l'allau d'informacions, ens calen punts de referència clars i nets. Ens calen, més enllà de la boira que difumina el paisatge immediat, persones com en Joan Rebagliato, capaces de fer-nos reflexionar a fons a partir del seu testimoni vital i de la força de la seva paraula.

Notes

- ¹ Aquest text ha estat elaborat a partir de dues llargues converses tingudes pels autors amb el geògraf Joan Rebagliato i Font, els mesos de juny i d'octubre de 1996, i ha estat revisat pel mateix interessat. Al final, i a manera d'annex complementari, s'inclou una relació bibliogràfica dels principals textos i col·laboracions que ha dut a terme al llarg de la seva trajectòria com a geògraf.

Apèndix. Dades biogràfiques i bibliogràfiques de Joan Rebagliato i Font (Barcelona, 1927)

1950. Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. Secció de Filologia Clàssica.
1950-65. Professor de Clàssiques i de Geografia i Història en centres privats
1954-65. Becari de l'Instituto Juan Sebastián Elcano, del CSIC.
1966-83. Cap de geografia dels Diccionaris castellans i planificació del Salvat-Català a l'editorial Salvat.

Col·laboracions editorials, d'àmbit universal, espanyoles:

1958. *Geografia Universal*, editorial de Gassó.
1963-66. Toponímia del Atlas *La Tierra* (volum I) de l'editorial Salvat, sota la direcció de Joan Vilà Valentí. (Editat el 1967).
1972. Director adjunt de *Geografia de España* (dos volums) de l'editorial Danae, sota la direcció de Joan Vilà Valentí.

Col·laboracions de tema català:

1960. «El comerç (exterior) i la marina» dins *Un segle de vida catalana* (dos volums) de l'editorial Alcides, sota la direcció de Ferran Soldevila (de fet va ser M. Riu el director).

- 1964-68. Dins *Geografia de Catalunya* volum II i 1968-74 volum III, com a secretari del director Lluís Solé i Sabarís; redacció i adaptació, quan s'esqueia, dels textos dels autors, i redacció dels buits comarcals. I confecció de l'índex toponímic, publicat dins un apèndix titulat «quart volum» del 1981.
- 1970-78. Articles de geografia dels Països Catalans a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, primera edició, a partir del volum III; i de geografia econòmica universal al primer i al segon suplements (1983 i 1989).
1973. «Cataluña» dins *Conocer España* (volums I i II) de l'editorial Salvat, sota la direcció de R. Martín.
1978. «Josep Iglésies com a demògraf» a la *Revista Catalana de Geografia*. Primera sèrie, número 1 (número especial), pp. 41-129.
- 1978-79. «La població els segles XIX i XX» dins *Història de Catalunya* (volums V i VI), sota la direcció de J. M. Salrach.
- 1982-84. «El relleu i les aigües» dins *Gran geografia comarcal de Catalunya* (diverses comarques a partir del volum VI), de l'editorial Enciclopèdia Catalana, sota la direcció d'Antoni Pladevall.
- 1992 i 93. «Els recursos de la terra» i «Les bases energètiques» als volums II i VI respectivament dins *Geografia general dels Països Catalans* de l'editorial Enciclopèdia Catalana, sota la direcció de Carles Carreras Verdaguer.
1996. «Evolució històrica del concepte de Països Catalans» al volum V dins *Geografia general dels Països Catalans* de l'editorial Enciclopèdia Catalana, sota la direcció de Carles Carreras Verdaguer.



Dos moments de la conversa amb Joan Rebagliato, a casa seva, el juny de 1996.

